

मतिमंद

सेराच्या सहवासात, कासवाच्या गतीने जाणाऱ्या सेवानिवृत्तीच्या या प्रत्येक दिवसाची, मी, गेली चाळीस वर्षे मोठ्या आतुरतेने वाट पाहिली होती. सकाळी सक्वा पाच ते दुपारी पावणे दोन ही माझ्या कामाची वेळ, त्यामुळे भल्या पहाटे उठून तयार होऊन मला घराबाहेर पडावे लागे. मी कामाला जाई तेव्हा माझी पत्नी सेरा झोपलेली असे. दुपारी मी परतून येई तेव्हा माझे डोळे झोपेने जडावलेले असत. तीन मुले व एक कन्या अशा आमच्या चार अपत्याचे संगोपन, त्यांच्या शाळा, त्यांच्या जेवणाच्या वेळा, त्यांचे गृहपाठ, त्यांच्या मित्रमैत्रिणीची सरबराई त्यांचे वाढदिवस, सणवार, पैपाहुणे ह्या भरपूर कामांत सेरा नेहमीच गुंगलेली असे व तेही अत्यंत आनंदाने. सेराला संसार करायची खूप आवड होती. मुलांच्या सर्व गरजा पूर्ण करण्यासाठी मला कित्येक वेळा महिन्यातून वीस दिवस ओव्हर-टाईम काम करावे लागले तरी ते मी न कुरकुरता करीत असे. घरात मी एकटा कमावता असल्याने, आलेल्या पगारात सर्व खर्च भागवून थोडीफार शिल्लक टाकण्यासाठी सेराला तारेवरची कसरत करावी लागे. त्यामुळे सेलवर असलेल्या तेलापासून कपड्यापर्यंतच्या सर्व वस्तूंची खबरबात ठेवण्याची सेराला सवय करून घ्यावी लागली. किफायतीने खर्च कसा करावा, कुठे कशी बचत करावी हे तंत्र सेराला परिस्थितीने शिकविले. बिचारीने कधी स्वतःसाठी डिझायनर लेबल असलेले कपडे, बूट, कोट, दागदागिने किंवा अत्तरे घेतली नाहीत. मुले मोठी झाली, संसाराला लागली तेव्हा पूर्ण पस्तीस वर्षांच्या सहजीवनात, सेराने प्रथम तिला हवा तसा किंमती विन्टर कोट खरेदी केला. त्या कोटाचे उद्घाटन करण्यासाठी आम्ही दोघे, हातात हात घालून, एकमेकांना सांभाळीत, एकमेकांना आधार देत,

बर्फात चालून आलो तेव्हा तिला कोण आनंद झाला होता. तिच्या आनंदाच्या कल्पनाही तिच्यासारख्या साध्या होत्या. ग्लोह्ज घातलेल्या हातांनी बर्फाचे चेंडू करून, बरोबर नेम धरून माझ्या दिशेने फेकीत, माझी हॅट खाली पाडण्याचा मजेदार खेळ खेळण्याचा बालिशापणा करण्याची उसंतही तिला इतक्या वर्षांनी मिळाली. जीवनाच्या संध्याछाया दृष्टिक्षेपात येतात का हे पाहात उतारवयाचा हिशेब करण्याची वेळ आली तरी, सेराच्या हास्यातील निरागसता कायम होती. तिच्या त्या लोभस रूपाकडे पाहात, मी तिच्या समाधानात स्वतःच्या सहजीवनाचे तृप्त प्रतिबिंब पाहिले व स्वतःवर खूष होत, सेराला जवळजवळ कुशीत घेऊन, सांभाळून घरी परतलो.

पूर्ण चाळीस वर्षांनंतर मी सेवानिवृत्त झालो. दरम्यान मुले मोठी झाली. त्यांचे विवाह झाले. सेरा व मी पाच नातवंडांचे आजी-आजोबा झालो. एका मुलाला दोन मुली, दुसऱ्या मुलाला दोन मुलगे व मुलीला एक मुलगा अशा पाच नातवंडांचे आजीपण मिरवीत सेरा पुन्हा एकवार व्यस्त झाली. व्यस्त होण्याचे खरे कारण होते, आमच्या कन्येचा मतिमंद मुलगा. रोज सकाळी सेरा जागी होण्याआधी नाश्ता बनविणे, चहा तयार करून थर्मासमध्ये ओतून ठेवणे, घराची साफसफाई करणे, सामानसुमान, भाजीपाला आणणे, बागेची शोभा वाढविणे, गरज नसली तरी कार धुणे, नातवंडांना घेऊन बागेत जाणे, मधून-अधून मुलांना भेटायला जाणे या गोष्टी करून, सेराच्या कामाचा भार हलका करीत, मी, कामाला सरावलेल्या माझ्या मनाला विरंगळा देण्याचे यशस्वी प्रयत्न करू लागलो. सेराच्या, स्वतःला गुंगवून ठेवण्याच्या उद्योगांकडे कौतुकाने पाहात, वर्तमानपत्राची पारायणे करीत, चहा किंवा कॉफी पिणे हे माझे सर्वांत आवडते काम बनले.

रविवारची सकाळ उजाडली की, नाश्ता आटोपून मी भरपूर पानांचा न्यूयॉर्क टाईम्स उघडून आरामखुर्चीवर विसावत असे. सेरा, डायनिंग टेबलवर सेलच्या जाहिरातींचे कागद पसरून, कातर घेऊन, चष्णा लावून, कुठे काय सेलवर आहे याचा अक्षरशः मनःपूर्वक अभ्यास करीत बसलेली दिसे. नातवंडांच्या आवडीनिवडी तिला तोंडपाठ होत्या. पाच नातवंडांच्या वाढदिवसाच्या भेटवस्तू, खिसमस-भेटवस्तू, हालोविन सणासाठी फॅन्सी ड्रेस, शाळेतील नाटकासाठी हवे असलेले विशेष कपडे, प्रत्येक ऋतूत त्यांना लागणारे बूट, स्निकर्स, रेनकोट अशा एक ना अनेक वस्तू जेन्हा सेल असेल तेव्हा खरेदी करणे हा सेराचा छंद बनला होता. विकत आणलेल्या वस्तू नातवंडांना दाखविणे, त्यांना आवडल्या नाहीत तर बदलून आणणे, शोभिवंत कागदात पॅक करून रिबन बांधणे, प्रत्येकाचे नाव

लिहिणे, ग्रीटिंग-कार्ड्स आणून त्यावर पत्र लिहून ठेवणे या उद्घोगात सेरा जवळजवळ वर्षभर गुंतलेली असे. खिसमस-सेल, नवीन वर्षाचा सेल, प्रेसिडेन्ट-डे सेल, ईस्टर-सेल, स्प्रिंग-सेल, समर-सेल, विंटर-सेल, हाफ-प्राईस सेल, बाय वन गेट वन फ्री-सेल असे वेगवेगळे सेल सेराला स्टोअर्समधून फिरवीत व मला शोफर बनून तिला फिरवावे लागे. कधी कधी मी गमतीने म्हणे, “सेरा बरे झाले, मी सेलवर नव्हतो, नाहीतर आवडला नाही म्हणून तू मला देखील बदलून आणायला कमी केले नसतेस.”

नवीन वर्ष सुरु झाले. यंदाचा हिवाळा फारच सुसह्य होता. हिमवर्षावाने आपल्या कामातून सेवानिवृत्त व्हायचे ठरवावे अगदी त्या स्टाईलने बर्फ पडायला सुरुवात होई. भुसभुशीत बर्फाचा पांढराशुभ्र चुरा जमिनीला स्पर्श करताच वितळून जाई. जानेवारी-फेब्रुवारी या दोन महिन्यांत प्रत्येक दुकानासमोर बर्फ वितळविण्यासाठी उपयोगात आणल्या जाणाऱ्या रॅक सॉल्टच्या बॅग्ज पाहिल्या की हिमवादळाच्या आगमनाची सूचना ऐकण्यासाठी चोवीस तास हवामानाचा अंदाज सांगणाऱ्या टी. व्ही. चॅनेलकडे धाव घेतली जाई. दुकानदारांनी आशेने रॅक सॉल्टच्या बॅग्ज दुकानाच्या दर्शनी भागात ठेवल्या खन्या पण बर्फाची धास्ती वाटावी, घरासमोरचे बर्फ स्वच्छ करणे जिकीरीचे वाटावे असे काही आतापर्यंत तरी घडले नव्हते. ड्राईव्ह-वे मध्ये साठलेल्या बर्फाकडे बोट दाखवून, गैरेजमधून कार काढणे व स्टोअर्समध्ये फिरायला जाणे जमणार नाही अशी सेराला सांगायला सबबही नव्हती. आठ मार्चला, कन्येच्या मुलाचा, बॉबीचा, सेराच्या अत्यंत लाडक्या नातवाचा, वाढदिवस होता तरीही हे वर्ष सुरु झाल्यापासून सेलच्या जाहिरातीच्या कागदांना सेराने हातही लावला नव्हता. सेरा उदास आहे असेही वाटत नव्हते कारण शेजारच्या चायनीज आजीच्या, चायनीज उच्चारातील इंग्रजीची नक्कल मला करून दाखविताना, सेरा नेहमीप्रमाणेच खदखदून हसत होती. चायनीज आजींनी घरातल्या कुंडीत मोगऱ्याचे रोप लावले आहे, हे मला सांगून, रोपाचे पहिले सुगंधी फूल, आजी सेराला देणार आहेत म्हणून रोपाला कळी येण्याची ती आतुरतेने वाटही पाहात होती. घरात माझ्या आवडीचा स्वयंपाक बनत होता. नेहमीप्रमाणेच माझे कपडे इस्त्री केले जात होते. मी सेवानिवृत्त झाल्यापासून आठवड्यातून दोन वेळा नव्हे, तर तीन वेळा बिघान्यावरची चादर, उशीचे अभ्रेही बदलले जाऊ लागले होते. सौंदर्य कसे वाढवावे हा खास ख्यांसाठी असणारा स्पेशल टी. व्ही. शो देखील सेरा नेहमीप्रमाणे तेवढ्याच आवडीने पाहात होती. पण सेलच्या जाहिराती पाहूनही, स्टोअर्सना भेटी देणे सेराने अचानक बंद केले.

तेव्हा तिच्याएवजी मी उगाचच अधिक अस्वस्थ झालो. अधून-मधून सेरा तिने साठविलेले पैसे मोजताना दिसू लागली. कॅलक्युलेटर काढून काही हिशेब करी व कागदावर मांडून ठेवी. वेगवेगळ्या एअरलाईन्सना फोन करून त्यांचे प्रमोशनल फेअर्स केव्हा असतात ही माहितीही जमा करू लागली होती. आतापर्यंत सेराने माझ्यापासून कधी काही लपवून ठेवले नव्हते, त्यामुळे तिचे हे वागणे मला कोऱ्यात टाकू टाकले होते.

एके रात्री नेहमीप्रमाणे झोपण्यापूर्वी बायबल वाचून प्रार्थना करण्यापूर्वी तिने माझा हात हातात घेतला. मनःपूर्वक प्रार्थना करताना, तिच्या हाताच्या स्पर्शातून मला तेच आश्वस्त, सुरक्षित भाव जाणवले. प्रार्थना संपल्यावर डोळे उघडून, मधुर स्मित करीत सेरा मला म्हणाली, ‘हे पहा, माझे वाढदिवसाचे बक्षीस म्हणून पुढच्या आठवड्यात मला ७५० डॉलर्स ॲडव्हान्स म्हणून कॅश हवे आहेत. सेरा कधीही स्वतःहून माझ्याकडे काही मागत नसे. पैसे तर चुकूनही नाही. घरखर्चासाठी मीच दर महिन्याला पुरेसे पैसे तिच्या पर्समध्ये ठेवीत असे. ७५० डॉलर्स मागितल्यावर मात्र तिने जास्त वेळ मला संभ्रमात ठेवले नाही. यावर्षी, सर्व नातवंडांना वाढदिवसाच्या, खिसमसच्या व इतर प्रसंगी देण्याच्या भेटवस्तुंवर होणारा खर्च वाचवून, त्यात स्वतःच्या जन्मदिनाच्या भेटीदाखल घेतलेले पैसे घालून सेरा आमच्या मतिमंद नातवाला, त्याच्या वाढदिवसाची भेट म्हणून, त्याला घेऊन डिस्नेलॅंडला जाण्याचा बेत करीत होती. दोघांचा विमानप्रवास, हॉटेलमध्ये तीन दिवस राहाणे, डिस्नेलॅंड पाहाण्यासाठी लागणारा खर्च व थोडीफार खरेदी यासाठी पुरेसे पैसे जमविण्यात माझी निष्पाप सेरा सारे ‘सेल’ विसरली होती. संसाराच्या, अपत्यप्रेमाच्या, दुधावरच्या सायीच्या मायेत पूर्णपणे गुंतलेली सेरा माझ्याकडून, तिच्या वाढदिवसाचे बक्षीस इन ॲडव्हान्स मागत होती. तिच्या या खास बेताला, बाकीच्या नातवंडाची पूर्ण संमती होती, किंवद्दना प्रत्येक जण आपल्या हत्तीच्या, मिकी-माऊसच्या, सशाच्या आकाराच्या बैकेत आतापर्यंत साठवलेले सगळे सुट्टे पैसे आजीला घ्यायला तयार होता.

आज मला प्रथमच प्रकर्षिने जाणवले की, गेल्या चाळीस वर्षांत सेराच्या आवडीनिवडी, तिची स्वप्न, तिच्या आशाआकांक्षा जाणून घेण्याचा मी कधी प्रयत्नही केला नाही. ‘I am a good provider’ ही स्वतःची ‘इमेज’ जपण्यात व स्वतःचे साफल्य कुरवाळण्यात सेराला एक स्वतंत्र अस्तित्व आहे हे मी पूर्णपणे विसरून गेलो होतो. सेरा माझ्या संसारात सर्वार्थने रमली आहे, समरस झाली आहे या वास्तवतेने माझा पुरुषी अहंकार सुखावला होता व तेवढ्यावरच समाधान मानून मी पूर्ण आनंदात होतो. माझ्या मतिमंद नातवालाही डिस्नेलॅंडसारख्या

स्वप्ननगरीची सैर करविणे जिला अगत्याचे वाटते त्या संवेदनशील सेराचे समर्पण, कमालीच्या त्यागाची मला या क्षणापर्यंत अस्पष्टशी चाहूलही लागलेली नव्हती. आज माझ्या रूपात मला एक मतिमंद पुरुष दिसत होता, ज्याच्या पावलांवर पावले टाकीत, ज्याचा हात हातात घेऊन, त्याच्या आनंदाची क्षणोक्षणी जाणीव ठेवीत सेराने, त्याला त्याच्या संसाराच्या स्वप्ननगरीतून गेली चाळीस वर्षे विनातक्रार फिरविले होते, न थकता, न कंटाळता, अगदी निरपेक्षपणे... .